

PRÍBEH O HRDINSTVE A ODVAHE

SPOMEŇ SI NA MŇA

MARIO ESCOBAR

Ljdeni

Spomeň si na mňa

Vyšlo aj v tlačovej podobe

Objednať môžete na
www.albatrosmedia.sk

Ljndeni

MARIO ESCOBAR

Spomeň si na mňa – e-kniha

Copyright © Albatros Media a. s., 2022

Všetky práva vyhradené.
Žiadna časť tejto publikácie nesmie byť rozširovaná
bez písomného súhlasu majiteľov práv.

ALBATROS **MEDIA**

SPOMEŇ SI NA MŇA

MARIO ESCOBAR

SPOMEŇ SI
NA MŇA

Ljndeni

Mario Escobar: Recuérdame

Copyright © 2019 by Mario Escobar

Translation © Marína Gálisová, 2022

Cover design © Matěj Pospíšil, 2022

Slovak edition © Albatros Media Slovakia, s. r. o., 2022

Všetky práva sú vyhradené. Žiadna časť tejto publikácie sa nesmie kopírovať a rozmnožovať za účelom rozširovania v akejkoľvek forme alebo akýmkoľvek spôsobom bez písomného súhlasu vydavateľa.

ISBN v tlačenej verzii 978-80-566-3153-9

ISBN e-knihy 978-80-566-3161-4 (1. zverejnenie, 2022) (ePDF)

ISBN e-knihy 978-80-566-3162-1 (1. zverejnenie, 2022) (epub)

ISBN e-knihy 978-80-566-3163-8 (1. zverejnenie, 2022) (mobi)

*Venujem svojim deťom, ktoré sú zhruba vo veku detí
z Morelie. Nech ich život nikdy nezavedie do vyhnanstva,
a ak áno, nech sú také odvážne ako deti republikánov
počas španielskej občianskej vojny.*

*Venujem Elizabeth, svojej milovanej manželke,
svojej vlasti, svojej zástave.*

*Venujem svojej starkej Ponciane a starkému Tomásovi,
ktorí znášali útrapy vojny a bratovražednú nenávisť.*

*Venujem svojej mame Amparo, ktorá ronila nespočetné slzy
nad stratenými snami a zasiala mi do srdca hviezdy.*

Plačem, lebo keďže som úplne Španiel a úplne Mexičan, mám pocit, že v konečnom dôsledku nemám žiadnu identitu.

Emeterio Payá Valera, jedno z detí z Morelie

Autorská poznámka

Počas španielskej občianskej vojny tiekli prúdom slzy aj krv. Samozrejme, že všetky vojny sú strašné, no keď k nim dôjde medzi bratmi, z ozbrojeného konfliktu je tragédia. Rany zostávajú desaťročia otvorené a nikdy sa úplne nezahoja. Spravodlivé vojny vlastne neexistujú. V tej španielskej boli obeťami presne tí, ktorí nimi zvyčajne bývajú: civilisti, nevinní ľudia, ktorí sa nechceli zapojiť do bojov, a predsa museli zaplatiť životom alebo stratiť milovaných blízkych v ukrutnom barbarskom konflikte, ktorý bol cvičiskom druhej svetovej vojny.

17. júla roku 1936 prebehol vojenský prevrat, ktorý viedol k dlhej surovej vojne. Začal sa ako oslava. Tak ho španielsky básnik Juan Ramón Jiménez opísal v liste, ktorým chcel nakloniť verejnú mienku na stranu republikánov. List v to isté leto odznel na verejnom čítaní v New Yorku:

„Videl som to na vlastné oči. Počas prvých mesiacov vojny sa Madrid zmenil na tragickú, šíalenú oslavu. Nadšenie, čudsná radosť z krviprelievania, zaznievalo zo všetkých strán;

bola to radosť z presvedčenia, sily vôle, radosť z priaznivého – či nepriaznivého – zvratu osudu.“¹

Oslava sa razom skončila, len čo ľuďom bomby a guľky ozrejmili drsnú pravdu: že prichádzajú o budúcnosť.

Antonio Machado si okamžite uvedomil, že občianska vojna je omnoho viac ako konflikt medzi Španielmi. Vyjadril sa:

„Občianska vojna, eticky taká nerovná, no v konečnom dôsledku vojna medzi Španielmi, sa skončila pred niekoľkými mesiacmi. Španielsko zapredali cudzine ľudia, ktorí sa Španielmi ani nemôžu nazvať... Takže dnes je už len Španielsko napadnuté... cudzou chamtivosťou.“²

Písanie tejto knihy bolo pre mňa dlhou, ťažkou, vnútornou i vonkajšou cestou. Občianska vojna na mojom živote od detstva zanechala stopu. Moji rodičia boli počas nej ešte deti, moji starí rodičia znášali veľké útrapy – a to najmä starí rodičia z matkinej strany. Starý otec Tomás Golderos bojoval na fronte, zostal nezvestný, zanechal štyri deti a manželku, ktorú postihla krutá odplata Francových prívržencov. Dôsledky konfliktu ma tak postihli, že keď som bol mladší, každý rok na Štedrý večer som sa modlil, aby už Španielsko nikdy nezažilo ďalšiu občiansku vojnu.

1 Juan Ramón Jiménez, ako ho citoval Antonio Machado vo svojom úvode ku knihe J. R. Jiménez: *Guerra en España. Prosa y verso (1936 – 1954)*, upravené a rozšírené vydanie, Madrid, Point de Lunettes, 2009, s. 7.

2 Antonio Machado: *La Guerra. Escritos: 1936 – 39*. Ed. Julio Rodríguez Puértolas a Gerardo Pérez Herrero. Madrid: Emiliano Escolar Editor, 1983.

Spomeň si na mňa je príbeh troch súrodencov, ktorých pošlú do Mexika v nádeji, že sa po vojne znovu stretnú s rodičmi, a ktorí musia znášať nebezpečnú cestu do exilu. Je to príbeh tisícov detí, ktoré odišli a už sa nikdy nevrátili do vlasti alebo do svojho pôvodného domova, do skutočnej otčiny, akú predstavuje rodina. A je to aj príbeh detí, ktoré zostali bezprizorné, samy v celom svete, bez jediného človeka, ktorý by ich objal alebo im ukázal cestu.

Spomeň si na mňa je príbeh detí z Morelie. Približne 460 detí od štyroch do sedemnástich rokov sa preplavilo zo Španielska do Mexika, poslali ich tam rodiny, aby unikli strašným útrapám vojny. Deti sa v lete roku 1937 za veľmi ťažkých okolností dostali do Veracruz. Iberoamerický výbor pre pomoc španielskemu ľudu vybavil logistickú stránku ich odchodu z vlasti. Za týmto úsilím stáli Carmela Gil de Vázquez a Amalia Solórzanová, manželka prezidenta Cárdenasa.

Dobrodružstvá Marca, Isabel a Any Alcaldeovcov sú, samozrejme, holdom všetkým deťom z Morelie, no hlavne sú holdom všetkým deťom z čias španielskej občianskej vojny, ktoré poslali do bezpečia, do exilu v Sovietskom zväze, v Belgicku, vo Veľkej Británii, vo Francúzsku, v Argentíne a v Čile. Museli zanechať to, čo najviac milovali – rodičov. A v mnohých prípadoch sa už nikdy nevrátili.

Dúfam, že knihou *Spomeň si na mňa* sa mi podarilo vzdať hold všetkým vojnovým vyhnancom – tým, ktorých o vlast pripravila ľudská brutalita.

Prológ

Madrid

20. jún 1975

Ruky sa mi triasli spolu s listom, ktorý som práve dostal. Na mal na sebe mexickú poštovú pečiatku. V hlave mi ožili spomienky na smutnú a zároveň vzrušujúcu púť svojho detstva a pripomenuli mi, že v konečnom dôsledku nikam nepatrím. Utrel som si slzy rožkom košele a prečítal som si meno odosielateľky: María Soledad de la Cruz. To dievča mi pred takmer štyridsiatimi rokmi ukradlo srdce. Dlho som sa pokúšal presvedčiť sám seba, že som Španiel, že môj pobyt v Mexiku bol len sen. Z toho som sa prebudil tak náhle, ako keď v lete 1937 začali na Madrid padať bomby. Zvykol som si na čiernobiele mesto, ktoré frankisti takmer štyridsať rokov spravovali ako vojenské kasárne – tak som si naň zvykol, že zo všetkých spomienok na život vo Veracruze, v Mexiku a v Morelii sa stali len vzdialení imaginárni duchovia. Boli ako výrečné smrteľné vízie Dona Quijota, keď mu zapečatili vchod do knižnice. Nasledujúce roky som si od začiatku budoval život a vykonával

som prácu, ktorú som miloval. Zdedil som otcovu tlačiareň. Mnohých z nás občianska vojna pripravila o bohatstvo, majetok aj samotnú existenciu. Mňa pripravila aj o budúcnosť.

Spomenul som si na oči Maríe Soledad de la Cruz, ktoré stále jasne žiarili z rokov, nad ktorými zapadlo slnko. Jej oči boli také čierne, až sa v zreničkách strácalo svetlo, ale vracalo sa cez jej zmyselné pery pri prvom ukradnutom bozku v Cointziu.

Otvoril som obálku a s hrčou v krku som si prečítal krátky list. Potom som pozrel na malú čiernobielu fotografiu, ktorá bola ukrytá v horčicovožltej obálke. Bolo to to isté dievča s čiernymi vrkočmi a zubami ako perly, to, ktoré sa mi usídlilo v srdci a ktoré mi znovu pripomenulo, že ako úplný Španiel a úplný Mexičan nemám domovinu. Stále som na to nedokázal zabudnúť. Bolo mojou povinnosťou pamätať si to, tak ako mi to mama povedala v ten deň v Bordeaux, v posledný deň môjho starého života a v prvý deň cesty, ktorú by som si nikdy predtým nedokázal predstaviť.

Prvá část

Bomby, samé bomby

1. kapitola

Hľadanie

Madrid

14. november 1934

Detom spočiatku aj vojna pripadá ako hra. Netušia, že za výstrelmi, uniformami, pochodmi, vlasteneckými piesňami je smrť, prilepená ako blato na topánkach, že zanecháva stopy v podobe krvi a mŕtvol, že navždy poznačí život toho, kto sa ocitne v jej pekelnom zovretí.

Španielska občianska vojna sa začala dávno predtým, ako sa 17. júla 1936 vojaci chopili zbraní. Aspoň pre nás, deti biednych a núdzných.

V to ráno som ako prvé začul, že ktosi búcha na dvere nášho domu vo štvrti La Latina. Ešte sme boli v posteli: ja, moje dve sestry, moji rodičia a dievča, ktoré na nás dozeralo, keď bola naša mama v divadle. Inštinktívne sme aj so sestrami dobehli do rodičovskej spálne. Isabel v bielej bavlnenej nočnej košeli sa triasla a s krikom sa tísila k mame. Ana mi vzlykala v náručí, otec maskoval strach úsmevom a opakoval, že je všetko v poriadku.

María Zapatová, naša domáca pomocnica, sa tiež rozplakala, keď ako vyplašené šteniatko kráčala za otcom ku dverám. Ostatní sme zostali v hlavnej spálni, no len čo som začul krik a rachot v chodbe, nechal som najmladšiu sestru mame na kolénach a bez rozmýšľania som vybehol z dverí. Nebol som síce mimoriadne odvážny, no chcel som pomôcť otcovi. Mal som ešte dosť málo rokov, takže som ocka pokladal za neporaziteľného mýtického hrdinu, akým som sa sám túžil stať. Teraz som zastal, celý rozochvený, na prahu dverí do malej miestnosti, ktorú sme volali pracovňa, ale bola to len komôrka prepchatá knihami a papiermi. Steny boli vykrivené, poličky sa prehýbali, no v mojich očiach bola tá izba svätyňou múdrosti. No teraz to bolo ako vstupovať do samotného pekla. Papiere lietali vo vzduchu, keď ich ruky v rukaviciach, ruky agentov Spoločenskej brigády trhali z farebných väzieb kníh, ktoré povytahovali z políc. Takmer všetky knihy boli z vydavateľstva Editorial Cervantes, sídliaceho v Barcelone, pre ktoré občas pracovala otcova tlačiareň. Otec zúfalo dvíhal ruky, každá rozdrapená kniha, každá pokrkvaná stránka akoby ho šľahla úderom biča.

„My tu nemáme žiadne zakázané knihy!“ Otcov priškrtený výkrik zaznel do dupotu vojenských čižiem a drsných policajných hlasov. Seržant sa obrátil a vrazil mu pästou. Otcovi z rozbitej pery vystrekla krv a ja som s hrôzou zaznamenal vydesený výraz na tvári muža, ktorého som odjakživa pokladal za najodvážnejšieho na svete.

„Červená svoloč! Veľmi dobre vieme, že vedieš tlačiarenské odbory! Piateho októbra ste vy banda napadli ministerstvo. A si členom revolučného socialistického výboru. Kde sú tie knihy? Chceme odborárske doklady a mená všetkých, čo sú v tom výbore!“

Seržant zdrapil otca a zatriasol ním, ten vo svojom smiešnom pásikavom pyžame vyzeral v jeho rukách ako bábka. Vedel som, že knihy, o ktorých hovoria, sa v pracovni nenachádzajú. Pred niekoľkými dňami som ich otcovi pomáhal skrývať v holubníku pod strechou domu.

„Som poctivý robotník a som verný republike!“ odpovedal otec pokojnejšie, než by som bol očakával. Golier a predok pyžama sa mu červeneli od krvi, ale do očí sa vrátila odvaha, ktorá vždy zvykla viesť jeho kroky.

Vzápätí sa však prehol v páse, keď mu seržant vrazil päťou do žalúdka. Sotil ho a strážnici sa naňho vrhli s obuškami. Otec spadol na dlážku, kričal a mával rukami ako topiaci sa, keď na dne mora bojuje o kyslík.

„Chlapče, sem sa!“ zakričal na mňa seržant a ja som mu prvý raz pozrel priamo do tváre. Bol ako besný pes, z kútikov úst mu prskali sliny. Hrubé čierne fúziská mu prepožičiavali ešte divožskejší výzor. Zdrapil ma za košeľu, vytiahol ma z pracovne do obývačky a tam ma hodil do kresla. Pristál som tvrdo a muž si čupol, aby sme mali tváre na rovnakej úrovni.

„Pozri, sopliak. Tvoj otec je červený, je to komunista, nepriateľ mieru a poriadku. Ak nám teraz povieš, kde sú tie papiere, nestane sa už nič zlé. Ale ak nám zaklameš, ty aj tvoje sestry skončíte v Sirotinci Najsvätejšieho srdca. Chceš, aby tvojej matke oholili hlavu a zatvorili ju do väzenia Ventas?“

„Nechcem, pane,“ odvetil som. Hlas sa mi triasol, od strachu som sa div že nepomočil.

„Tak von s tým, kým nestratím trepezlivosť,“ vyprskol a v kútikoch úst sa mu znovu objavila pena.

„Toto sú všetky otcove knihy. Viete, že je tlačiar, preto ich máme tak veľa.“

Seržant ma zdvihol za golier pyžama a surovo mnou zatriasol. Nohy sa mi bezmocne hompáľali vo vzduchu, až kým ma nehodil zase na dlážku. Potom sa zvrtol a dlhými krokmi odpochodoval naspäť do pracovne.

„Poďme odtiaľto! Dospelých berieme so sebou!“ zavrčal.

„A čo s deckami?“ spýtal sa jeden strážnik.

„Do sirotinca. Nech ich tam zožerú vši a ploštice.“

Rozbehol som sa z obývačky. Jeden policajt vyťahoval zo spálne moju mamu a ja som sa naňho hodil, stisol som mu krk a uhryzol som ho do ucha. Zvreskol, pustil ju a snažil sa ma striasť.

„Marco, prosím!“ kričala mama, zhrozená, že sa mi niečo stane. Policajt sa ma zbavil a hodil ma o stenu. Potom vytiahol obušok a rozohnal sa, že ma udrie, ale mama ho chytila za ruku. „Prosím, veď je to len dieťa. Neublížujte mu,“ modlikala v slzách.

Vo dverách zastal seržant. Dvaja z jeho mužov ťahali preč môjho otca. Tvár, takmer fialovú, mal zakrvavenú, oči opuchnuté. Od bolesti stonal. Moje mladšie sestry sa k nemu rozbehli, ale seržant ich odstrčil. Vykročil preč so zvyškom skupiny a ešte zahulákal: „Berte toho sopliaka!“ No kým ku mne policajti pribehli, otvoril som si dvere do chodby a hnal som sa dolu schodmi.

Posledné, čo som na úteku počul, bol hlas jedného policajta a mamine výkriky, ktoré prenikali na vstupné schodisko. Jej hlas burácal ako búrka a blesky, až sa zlomil a skončilo sa to tlmenými vzlykmi. Utekal som po ulici a v hrudi ma páľila bolesť. Zastavil som sa až na námestí Plaza Mayor, kde vtedy čističi ulíc hadicami umývali kamennú dlažbu. Oprel som sa o jeden zo stĺpov a trpkosť som sa rozplakal.

Spomeň si na mňa

Vojna sa začala dávno pred rokom 1936. Vtedy už kolovala v krvi celého národa. V ten deň som pochopil, že ľudia môžu mať pravdu, a aj tak prehrať, že odvaha na porazenie zla nestačí a že sila zbraní ničí ľuďom dušu.

2. kapitola

Rosa

Madrid

14. november 1934

Nepamätám si, ako dlho som kráčal. Bolo mi zima, ale ani som si neuvedomil, že mám na sebe len pyžamo a nejaké staré plátenky. Cítil som sa ako v zlom sne, z ktorého sa nedá prebudiť. Scény, ktoré som práve videl doma, sa mi donekonečna prehrávali pred očami: mama kričí, sestry sa držia jej nočnej košele a plačú, otcovi sa z pery valí krv, tečie mu po strnisku na brade. Nedokázal som z hlavy vyhnať obraz policajtov s obuškami a seržanta, ktorý hrozil, že nás dá do sirotinca. Keď som sa priblížil k univerzitnému mestčku, konečne mi došlo, kde som. Po prvý raz som sa ocitol v severozápadnej časti Madridu, ale už som počul o tom, že tam sú budovy z červených tehál a upravené trávniky. Zdvihol som pohľad a zadíval som sa do diaľky, na končiare so snehovými čapicami. Pripadali mi tak blízko, na dosah ruky, a predsa akosi vzdialene, ako mier, ktorý až do toho rána vládol v mojom dome. Skrčil som sa pod sochu koňa. Hlava sa mi zviezla na plece a tvrdo som zaspal.

Netušim, koľko prešlo času, kým ma nezobudil ženský hlas a jemná ruka. „Čo tu robíš? Si v poriadku? Stratil si sa?“

Niekoľko centimetrov od mojej špinavej a uslzenej tváre stálo dievča so zelenými očami a krásnou oválnou tvárou. Usmievalo sa. Nevedel som, ako mám odpovedať. Samozrejme, že som nebol v poriadku. Bol som vydesený, takmer pološialený od strachu, ale vo svojom veku som ešte nevedel dobre vyjadrovať emócie, nieto ich vysvetľovať.

„Nemám ťa odprevadiť domov?“ pokračovala. „Kde bývaš?“

O niekoľko metrov ďalej ju čakala skupina ďalších dievčat. Zopár z nich ju už volalo, nech sa vráti a nechá ma na pokoji. „Prepáčte, ale nemôžem ho tu tak nechať,“ zakričala im. Krátky fialový kabátik jej ledva zakrýval pás, vlasy mala rozpustené okolo tváre, ale strapatá hriva nezamaskovala jej krásu. „Som Rosa,“ predstavila sa mi. „Rosa Chamorrová. Ako sa voláš ty?“

Pozrel som na ňu a rozplakal som sa. Cítil som sa preto ako zbabelec, rovnako ako som si vyčítal, že som zbabelo opustil rodinu a nechal ju v pazúroch hnusných policajtov, ale čo som mal robiť? Niekedy sú slzy jediná možnosť, ako si dieťa ulávi. Ako rastieme a dospievame, plač je čoraz väčšie tabu. Kážu nám nedávať najavo slabosť, ale ako vydržať bolesť, stratu aj smútok bez toho, aby nám slzy obmyli srdcia a odplavili to, čo nám dusí dušu.

Dievčina vystrela ľavú ruku a pomohla mi vstať. V pravicu niesla zápisník a pár čiernych rukavíc. Kamarátky ju už opustili, stratili s ňou trpezlivosť, a ona sa so mnou vrátila asi o dva kilometre ďalej, do centra Madridu.

„Kúpim ti lístok na električku, ale najskôr mi musíš povedať, kde bývaš. Rodičia si o teba určite robia starosti.“

Bolesť v hrudi ma pri zmienke o rodičoch bodla ešte silnejšie, ale držal som sa. Hlasom zachrípnutým od plaču som jej prezradil, že bývam vo štvrti La Latina, neďaleko školy San Ildefonso.

Pokývala hlavou. „Ja bývam... no, nie úplne blízko, ale ani to nie je celkom inde.“

Počkali sme na rušnej autobusovej zastávke, kde sa to hemžilo vysokoškolskými študentmi. V mojej štvrti žiadni vysokoškoláci nebývali. Deti robotníkov sa vyučili remeslo a potom v dvanástich, trinástich alebo štrnástich rokoch nastúpili ako tovariši, aby pomohli živiť rodinu.

Všimol som si, že dievča má okrem zápisníka aj učebnicu práva. Vtedy sa k nám niekto priblížil. Mal na sebe pásikavý oblek ako gangster z filmu, vlasy mal začesané pomádou dozadu a s takmer detskými črtami mu kontrastovali tenké fúziky.

„Čo tu robíš s týmto trhanom?“ spýtal sa a bradou ukázal na mňa. „Nevedel som, že sa venuješ dozoru nad vagabundmi.“

„Nie je to vagabund. Je to stratené dieťa.“

Nastúpili sme do električky a chlapík nado mnou ohňal nos, ako keby mal pred sebou špinavého škodcu. Postavil sa k Rose a pokračoval: „Určite je to syn nejakého červeného, to je mi jasné. Polícia zatýka všetkých, ktorí minulý mesiac štrajkovali. Tí ľudia ničia Španielsko. Sú ako potkany. Musíme sa ich zbaviť, lebo roznesú ten mor.“

Dievčina stisla pery. „Nie je ťa do toho nič, Fernandito,“ povedala. Bol to kamarát jej staršieho brata. Zarytý falangista, tretí raz za sebou opakovane prvý ročník vysokej školy.

„Ale ty si sestra môjho kamaráta a ja mám povinnosť chrániť ťa pred takýmito darebákmi. Nemala by si cestovať

sama električkou. Onedlho sa zotmie a Madrid je plný kriminálnikov.“

Rosa si odfrkla. „Viem sa o seba postarať. Nepotrebujem tvoju ochranu.“

Fernandito prevrátil oči. „Dnešné dievčatá si namýšľajú, že sú samostatné. Môžete si chodiť na vysokú a nosiť minisukne, ale čoskoro sa všetko zmení. Táto svätokrádežná ateistická republika dlho nevydrží,“ dodal to, čo sa zjavne naučil na schôdzach s José Antoniom Primom de Riverom, ktorý pochádzal z bohatej andalúzskej rodiny a pokúšal sa opíčiť po fašizme Benita Mussoliniho, ale časom sa ocitol v tieni istého Rakúšana menom Adolf Hitler.

Môj otec mi takéto veci rozprával, keď po večeroch po práci sedával pri rádiu. Veľmi rád som ho počúval. Sedel som skrčený vedľa neho na koberci a boli to za celý deň jediné chvíle, keď sme boli spolu sami. Potom sa vždy vystrel na ošumelý diván a kývol mi, nech vyleziem k nemu. Strašne rád som si mu opieral hlavu o hrud' a počúval tlkot jeho srdca, kým z rádia zneli piesne Carlosa Gardela, ktoré mal veľmi rád. Moja mama počúvala rádio skôr dopoludnia, ale dávala prednosť speváčke s umeleckým menom Imperio Argentina.

Fernandito ma štuchol päšťou, keď sme zahýbali do zákruty, a ja som skoro vypadol z električky.

„Daj mu pokoj!“ vybuchla Rosa.

Obzrel sa muž v robotníckom oblečení a prebodol Fernandita chladným pohľadom. „Obťažuje vás ten chlap?“ spýtal sa Rosy.

Fernandito sa prestal naparovať a odkradol sa na druhý koniec električky.

Električka prišla na námestie Plaza de España a potom pokračovala po Gran Vía na Plaza del Callao.

„Odtiaľto už trafím domov,“ povedal som dievčaťu, keď sme minuli kino Callao.

„Netráp sa, ešte je dosť skoro, môžem ísť s tebou.“ Kráčali sme po ulici Preciados, ale potom zastala pred kaviarňou Varela. „Podme dnu a niečo si zahryznime. Určite si od rána nejedol.“

Vstúpili sme do kaviarne a po celom dni na chladnej ulici ma teplo po prvý raz prebralo. Ľudia si nás prekvapene obzerali. Všetci si všimli, že dieťa v špinavom pyžame je tu s pekňou vysokoškolačkou, aj keď bolo ťažké určiť, ktorý z nás v tomto provinčnom madridskom prostredí viac vyčnieval.

Čašníik v bielom žakete s takými epoletami, že by mu závidel aj armádny generál, nás uvítal bez veľkého nadšenia – nechcel, aby naša prítomnosť niekoho rozrušila. Záujem však ochabol a už o niekoľko minút sa návštevníci kaviarne vrátili k svojmu monotónnemu životu a ja som jedol sendvič s hovädzinou. Ešte sa z neho parilo a bol lahodný.

„Vidím, že si riadne vyhladol,“ poznamenala Rosa a anjelsky sa na mňa usmiala.

S plnými ústami som prikyvoval. „Veľmi pekne ti za všetko ďakujem.“

„To nestojí za reč. Niekedy je náhodné stretnutie darom z neba, ak vieš, ako to myslím.“

Nevedel som, ako to myslí. Jediné nebo, v ktoré verili moji rodičia, bolo to, ktoré sa dá „vziať útokom“. Tú frázu som poznal od filozofa Karla Marxa, lebo som ju raz počul od otca, keď ho cestou domov z práce karhal farár zo štvrte, prečo nechodí do kostola.

„Neviem, čo sa ti prihodilo,“ povedala, „ale asi to bude niečo strašné. Odísť z domu v pyžame a zatúlať sa až tak ďaleko...“

Túžil som jej dôverovať, ale môj otec mi povedal, že dôveru si nezaslúži nikto mimo našej spoločenskej triedy. Ešte som nevedel, že niekedy sa rodičia zariadia podľa príkladu detí.

„Polícia mi zatkla rodičov. Hľadali u nás nejaké papiere, lebo môj otec je tlačiar. Teda, má malú dielňu pri dome. Mama je herečka. Hrá v skupine Jacinta Guerrera.“

„Ja som v divadle nikdy nebola,“ povedala Rosa. „Môj otec je moderný, ale nie až taký. Niekedy ma v nedeľu pustí do kina, ale ten dramatik, ktorého si spomenul, nerobí muzikály a revue?“

Prikývol som a utrel som si bradu od omáčky. „Ja som v divadle často. Mama nás vodí na skúšky a niekedy nám ponúknu niečo pod zub. Herci sú vyberaví a zostane nám dosť čokolády a iných pochúťok.“

Rosa chytila servítku a očistila mi zvyšok tváre, potom zaplatila za jedlo. Vonku na ulici bolo ešte chladnejšie, obloha zosivela, znieslo sa šero a vyzeralo to, že začne snežiť.

„Br!“ zvýskla Rosa. Potom si rozhalila kabát a zakrútila nás doň oboch, ako vedela.

Onedlho sme boli pri vchode do činžiaka, kde ešte ráno bývala moja rodina. Na uliciach bolo málo chodcov a ja som váhal, nevedel som, čo mám robiť. Polícia mi odviedla rodičov a pravdepodobne aj obe sestry.

„Rada som ťa spoznala, ale ešte stále si sa mi nepredstavil,“ povedala Rosa.

„Marco Alcalde k tvojim službám,“ odvetil som zdvorilo, ako ma naučila mama.

Vystrela ruku a potriasla mojou, studenou a útlou. „Dúfam, že to s tebou dobre dopadne, Marco. Už ťa nechám, ale na rozlúčku ti poviem jeden výrok. Každý deň sa učim naspamäť nový citát, aby mi pomohol lepšie žiť. Ľudia sa nazdávajú, že bytie je jedna veľká improvizácia, ale v skutočnosti je to skúška. Veta je od filozofa José Ortegu y Gassetu: *Vernost je najkratšia cesta od srdca k srdcu.*“

Rosa sa obrátila a vykročila naspäť k ulici Calle Mayor a ja som za ňou dlho pozeral. Načas ma ubránila pred hrôzou a bolesťou a pomohla mi venovať sa v myšlienkach aj iným témam ako tomu, čo sa stalo u nás ráno, no keď som vystupoval po tmavom schodisku, myseľ mi tie strašné scény znovu ponúkla. Triasol som sa ako osika, keď som zastal pred našimi dverami – viac od strachu než od zimy. Bez štipky nádeje som zaklopal. Klopal som a klopal, potom som už od zúfalstva búchal na dvere pästami. Náš byt bol mojím útočiskom – jediným, čo ma delilo od krutého sveta vonku. Napokon som začul kroky. Nieкто otvoril priezor, ale tam, kde som stál, bola tma.

„Kto je?“ ozval sa nervózný hlas Maríe Zapatovej.

„To som ja!“ zvolal som prekvapene a odrazu aj s nádejou. Možno predsa len nie som sám!

María ostražito otvorila, akoby sama neverila, že som to ja. Vtiahla ma dnu, tuho ma objala a pohladkala ma po vlasoch. „Chlapček môj, tak som sa o teba bála!“ Vzala ma do bytu, ohriala vo veľkom hrnci vodu na môj kúpeľ a dala mi čisté oblečenie.

„Jedol si niečo?“ spýtala as ma. „Seržant odtiaľto napokon neodviedol tvoje sestry, ale už spia. Chúďatká dnes utrpeli strašný šok. Ani som neodviedla Isabel do školy, tak som

sa bála. Celý deň ležali v posteli a ficali, akoby sa im žiaľ zasekol v hrdle a nemohli sa ho zbaviť.“

V ten deň som sa naučil dve veci, na ktoré nikdy nezabudnem: Aj keby bolo akokoľvek zle, niekto ti vždy podá pomocnú ruku. A niekedy musíš zlým ľuďom klamať. Moji učitelia mi vždy kládli na srdce, že lož má krátke nohy, ďaleko nezájde, zato pravda môže kráčať dlhými sebaistými krokmi. No ja som musel ochrániť svoju rodinu, to najcennejšie, čo som na celom svete mal. A otec ma už varoval, že ľudia, ktorí majú za úlohu udržiavať mier, sú veľmi často lokajmi moci.

3. kapitola

Víťazstvo

Madrid

18. júl 1936

Pamätám sa, že bola sobota. Väčšinou som nemal prehľad o dňoch v týždni, keď sme nechodili do školy a nemali sme na práci nič iné, len leňošiť alebo sa hrať vonku. Uplynul rok a pol od toho strašného rána, keď seržant odvliekol rodičov. So sestrami sme celý týždeň típli od strachu v byte s Mariou Zapatovou a potom sa jedného dňa rodičia znenazdajky zjavili pred dverami. Prepustili ich bez vysvetlenia. Rany sa im zahojili a pomaly sme sa vrátili k normálnemu rodinnému životu, no nikdy sme nezabudli na to hrozné obdobie.

Pár týždňov pred tým dňom v júli 1936 som oslávil trinásť narodeniny a rodičia mali dilemu: chceli, aby som zostal v škole, ale nemali na to peniaze. Možno by sa dalo požiadať o pomoc stranu, keďže tá vždy potrebovala právnikov a iných odborníkov. Druhá možnosť bola, že po lete nastúpim ako učeň do otcovej dielne. Mama chcela, aby som pokračoval v štúdiu. Bola oddaná strane rovnako ako otec, ale nebola

ochotná odmietnuť ponuku režiséra jej hereckej družiny, že mi zaplatí prvý polrok na strednej škole. Mama vždy vrahovievala, že hrdosť je luxus, ktorý si chudobní ľudia nemôžu dovoliť. Na druhej strane, keď sa otec pozrel na vychodené topánky mojich sestier a na skromné jedlo, ktoré dokázal priniesť domov, radšej by ma bol postavil k tlačiarenskému stroju, aby som sa naučil remeslo, alebo ma zobral na stavbu, kde sa dalo slušne zarobiť.

V to leto bola v Madride neznesiteľná horúčava. Električky trielili po ulici Calle Mayor, ľudia sa ledva ponevierali a aspoň počas najhorúcejších hodín dňa sa pokúšali vyhnúť slnku. Zúrila vojna, ale ako keby to nikoho príliš netrápilo, možno preto, že stranické krvavé boje už prebiehali tak dlho. Štrnásteho júla mal pohreb vodca extrémnej pravice José Calvo Sotelo a napätie stúpalo rovnako ako letné horúčavy.

Akoby len pred niekoľkými týždňami zimné mesto rozvonjavalo horúcou čokoládou a *churros*. Teraz ulice naplnila aróma pečených jahňacích vnútorností – našich milovaných *gallinejas* a *entresijos* – a španielskych tortíl a čerstvo nakrájanej šunky. Starší muži posedávali vo svojich obľúbených kaviarňach. Rozprávali sa o dievčatku, ktoré včera zrazilo auto, o herečke Tine de Jarque, hviezde divadla Teatro de la Zaruela, a jej pekných nohách, aj o vražde „Pepeho el de los perros“, mládenca, ktorého našli mŕtveho na ceste medzi Humérou a Pozuelom. Pred bránou Kostola Ježiša Medinacelióvskeho sa schádzali zbožné ženy a prosili o splnenie troch prianí. V ten deň nebol v meste žiaden štrajk, čo bolo pozoruhodné, keďže v posledných mesiacoch všetci – od tesárov cez vládnych úradníkov po výťahárov – pri najmenej zámienke pochodovali ulicami a štrajkovali. Poobede sa už

širili zvesti, že v Ceute alebo v Melille prebieha vzbura armády, ale to bolo ďaleko, tak aký dôvod na obavy?

Keď sme si sadli k večeri, niekto zaklopal na dvere a zakričal: „Francisco, robotníci berú do rúk zbrane! Premiér odstúpil. Polícia je verná republike, ale guvernér sa obáva, že armáda dnes večer zaútočí na hlavné mesto.“

Otec mal oblečené ľahké nohavice a tielko, a tak si zašiel do spálne po košeľu s krátkymi rukávmi a klobúk. Potom z police zobral fajku a pobozkal moju mamu na čelo.

„Francisco, prosím ťa, buď opatrný,“ povedala mu mama. Videl som, že sa napriek horúčave trasie.

„Neboj sa, miláčik. Skončí sa to tak po štyroch výstreloch. Na svete niet väčšieho zbabelca, ako je fašista.“

Skôr než si to môj otec uvedomil, už som kráčal za ním dolu schodmi.

„A ty si sa kam vybral, krpec?“ spýtal sa otcov kamarát a jemne ma pritiahol za golier.

„Chcem ísť s vami. Už som v podstate dospelý.“

„Myslíš si, že zabiť človeka je hra?“

„Nikoho nebudeme zabíjať,“ prerušil ho otec a položil mi ruku na chrbát. „Nepamätáš sa, čo sa stalo v Afrike? Tí zbabelci na vojenskej základni majú plné ústa rečí o otčine a cti, ale je to len banda zbabelcov. Okrem toho, Marco má už trinásť, je to skoro chlap. Mal by na vlastné oči vidieť, ako nám fašisti na podnose prinášajú revolúciu, na ktorú sme toľko čakali. Pri hlasovacích urnách znervózneli a teraz vedia, že to myslíme vážne. Nedovolíme, aby nám znovu ukradli slobodu.“

Všetci traja sme zamierili k stanici Monte León, kde aktivisti z Národnej robotníckej konfederácie rozdávali zbrane a zdravili sa zdvihnutými päťami. Vládlo vzrušenie, hoci

bolo takmer jedenásť hodín v noci. So zbraňami sme zamierili k ulici Calle de la Luna, kde sídlila väčšina odborárskych riaditeľstiev. Prekvapili ma hlučné zástupy ľudí, ktorí prichádzali po ulici so zdvihnutými rukami a hlasno prosili o zbrane.

„Podme do sídla strany pri moste Puente de Segovia. Tí už budú vedieť, čo tam majú robiť. Títo anarchisti nie sú schopní nič zorganizovať,“ utrúsil otcov kamarát.

Väčšinu noci sme kráčali mestom, ktoré pôsobilo ako jeden veľký pouličný večierok. Keď sme kráčali po ulici Calle de Segovia, začalo sviatať na nedeľu. Ľudia pobiehali sem a tam a všeobecný jasot pôsobil, že vzburu armády skôr oslavujú, než sa jej obávajú.

„Kde je Largo Caballero?“ spýtal sa otec dievčaťa, ktoré nieslo plnú náruč fasciklov a dokumentov.

„Na porade,“ odvetilo, ani sa nezastavilo.

Otec poznal Larga Caballera už od detstva, keď obaja bývali blízko seba v madridskej štvrti Chamberí. Otec bez klopania vošiel do konferenčnej miestnosti a my sme ho nasledovali. Za stolom bolo zabratých do rozhovoru šesť chlapov.

„Pán Alcalde, poďte ďalej, len smelo,“ ozval sa Largo Caballero. Potom zdvihol päšť a zvolal: „Súdruhovia!“ Všetci mu odpovedali rovnakým spôsobom. „Fašisti nám otvorili dvere do raja. V tridsiatom štvrtom sme neuspeli, ale dnes nás nik nezastaví. Vyženieme zbabelcov z vlády a nahradíme ich odvážnymi mužmi. Odvážni musia prehovoriť,“ pokračoval.

Nechápal som, prečo sú všetci takí veselí, ale ich optimizmus bol nákazlivý. Ľudia sa objímali a spievali, hovorili o tom, ako vybudujú nový svet, svet bez spoločenských tried a nespravodlivosti, svet, kde sú si všetci ľudia rovní, ale ešte predtým tých, ktorí nechcú byť jeho súčasťou, čaká smrť.

4. kapitola

Kasárne Montaña

Madrid

19. júl 1936

Napokon som zaspal na lavici. Nieкто cezo mňa prehodil deku a bolo ešte tma, keď mnou zatriasol otec a zobudil ma. Otupene som naňho pozrel, pokúšal som sa rozpamätať, kde som a čo sa počas tej čudnej noci stalo.

„Vráť sa domov a povedz mame, že som v poriadku.“

„Kam ideš, ocko?“

„Ku kasárňam Montaña,“ povedal. Pod modrými očami mal kruhy.

„Ale mama...“

„Ženy môžu dávať život, preto ho vždy ochraňujú a starajú sa oň ako o to najposvätnejšie, čo na tomto svete existuje. Vojna je pre mužov. My musíme zničiť svet, aby sme mohli vybudovať nový. Rozumieš? Buď my, alebo oni. Sú len dve možnosti: tá, ktorá chce zaviesť fašizmus, alebo socialistický raj. Tak a teraz choď domov.“